

Tomić, Draženko

**LIBERALIZAM I LIBERALNA FILOZOFIJA PREMA
IZVJEŠĆIMA ČASOPISA „KRŠĆANSKA OBITELJ“**

Liberalizam (lat. liberalis = slobodouman...) jest, kako piše Filipović „... politička i općekulturna doktrina i pokret mlade građanske klase, nastao u borbi protiv ograničenja (prvenstveno ekonomsko-trgovačkih, a zatim i religiozno-moralnih) feudalnog društvenog uređenja. (...) Prosvjetiteljstvo, racionalizam, i individualizam mislilaca 17. i 18. st. (osobito Spinoze, Grotiusa, Montesquieua i francuskih enciklopedista) idejna su i filozofska osnova kasnijih liberalnih stremljenja koja su se očitovala u različitim revolucionarnim pokretima. (...) Kao politička doktrina i praksa historijski je liberalizam vezan i ograničen jednom fazom u razvitku buržoaskog društva, u kojoj je jedno vrijeme predstavljao progresivni duhovni borbeni pokret, a kasnije poprimio (u obliku pojedinih liberalnih partija) i konzervativne karakteristike.“¹ Novija faza liberalizma u 19. i početkom 20. st. naglašava važnost materijalnih preduvjeta kako bi pojedinac djelovao u skladu sa svojom autonomijom (*socijalni liberalizam*).²

„Kršćanska obitelj“ (1900.-1920.-1938.-1944.) je mostarski mjesečnik. U tijeku izlaza u časopisu je na ukupno 6.751 stranici objavljeno cca 10 tisuća naslova i 576 ilustracija. Građa objavljena u časopisu pretežno se svrstava u dva znanstvena područja: humanističko (¾) i društveno područje (¼).³

U prvom dijelu ovog članka ukazano je na to koje društvene grupacije promoviraju liberalne stavove, kako u svjetovnim tako i u klerikalnim krugovima. U drugom dijelu sugerirano je to kako autori u časopisu „Kršćanska obitelj“ upravo tiskovine smatraju najjačim sredstvom širenja liberalnih ideja te i sami autori zagovaraju sličan način organiziranja i u katoličkim krugovima. U trećem poglavlju nabrojene su incidentne situacije koje su direktno ili indirektno izazvali liberali i drugi zagovornici slobodarskih pogleda na svijet, posebno na sveučilištima i u političkom životu. U predzadnjem dijelu rada predloženo je što to autori u časopisu „Kršćanska obitelj“ preporučuju svojim sljedbenicima obzirom na liberale ideje, u najkraće maknuti se od njih („in fuga salus“). Rad završava zaključkom. Tekst je rezultat istraživanja na projektu *Nove teme u hrvatskoj filozofiji od 1874. do 1945. godine*, IP-2022-10-5438 koji financira Hrvatska zaklada za znanost.

Liberalne stanove zastupaju antikatolički elementi

Početkom 20. st. autori koji spominju liberalne stavove i liberalnu filozofiju u časopisu „Kršćanska obitelj“ većinom ih povezuju s ateistima i s djelovanjem pripadnika tajnog udruženja masona, oznake čijeg su djelovanja mržnja protiv katoličke Crkve i izraziti antiklerikalizam. U jednom napisu iz 1901. godine stoji: „Današnje bozvjerstvo i framazunstvo, koje se svom paklenom mržnjom urotilo

¹ Vladimir FILIPOVIĆ: *Filozofijski rječnik*, Matica hrvatska, Zagreb, 1989. 188.

² Stipe KUTLEŠA: *Filozofski leksikon*, LZMK, Zagreb, 2012. 676.

³ Draženko TOMIĆ: *Kršćanska obitelj*, Franjevačka knjižnica i arhiv, Mostar 2001–2002., sv. 1 i 2.

proti vjeri katoličkoj, da ju uništi... (...) Da slobodno zidarstvo opravda pred naobraženim svijetom svoje zvijsko nastojanje, izmišlja sve moguće laži i potvore, a i najnedužnije činjenice izvrće i svijetu ih u krivoj slici prikazuje.“⁴ Na drugom mjestu u sličnom kontekstu piše Nakić: „Zasjede i himbene prievare danomice kidišu na stalnost vjere i na poglaviti temelj ćudoredja.“⁵ Drugdje: „Framazunstvo je svagdje isto, ono svagdje jednako i dosljedno radi proti crkvi Isusovoj i njezinim svetinjama.“⁶ U osvrtu na djelatnost dalmatinskog ogranka talijanskog društva „Dante Alighieri“: „Ovo je društvo posvema u framazunskim t. j. bezvjerskim rukama, a uz glavnu svrhu širenja talijanštine prava je širenje i gojenje bezvjerja u svim školama, koje ono pomaže.“⁷

Liberali su sluge vraga, piše drugdje: „Ali vrag po svojim slugama, koji se zovu liberalci (slobodnjaci) ili se rese drugim kićenim imenima, hoće svuda da potkopaju temelj vjeri da joj zametnu trag u srcu i djelovanju ljudskom.“⁸ U članku stanovitog Pierre nalazi se ista teza: „Početak je njezin [slobodarstva] još u glavi Adamovoj, kada ju je gospodar tmine potakao u njegovu mozgu. Pošto se ‘slobodna misao’ pokazivala u raznim oblicima kao n. pr. u krivovjerju, u naspanoj filozofiji, kojoj počese davati današnju formu (oblik) vrljudavci Kartezije i Locke. Njima je ona pomagačica, da razviju one misli, koje kasnije uništiše modernu filozofiju, zavedavši je od puta istine. Nu, u Kartezija, Locke-a, Bacona, Darwina, Spencera pa Herbarta, Schopenhauera, Hartmana – u opće kod svih novijih filozofa, slobodna je misao sredstvo, kojim su nastojali svoje nauke popularizirati, raširiti, a istom u posljednjim decenijama devetnaestog veka poče ona dobivati onaj praktično bezvjerski smjer, koji ju je učinio najvećom neprijateljicom svake pozitivne vjere. Slobodnu misao naime znadoše upotriebiti slobodni zidari, da im ona bude glavnom polugom u njihovoj borbi proti katolicizmu.“⁹

Pierre u prilog svojoj tvrdnji navodi neke postavke iz društvenih pravila rimskog ogranka udruženja „Slobodne misli“: borba za pobjedu razuma bilo vjerom, prihvaćanje istina koje su dokazive znanošću i razumom, život izvan bilo kakve vjerske zajednice, propagiranje slobodne misli. Autor tvrdi da su članovi ovakvih udruženja najčešće ljudi ekstremnih stavova, ponajviše socijaldemokrati i „naprednjaci“. Tvrdi da je udruženje „Slobodna misao“ u najtješnjoj vezi s „ložom“. Ima svoje filijale, kao „Freie Schule“. „Čitava je djelatnost ‘Slobodne misli’ naperena proti katolicizmu, a najprije proti Rimu kao srcu kršćanstva. Žele školu bez vjeronauka, žele državu bez vjere, žele svemir bez Boga, žele sve, što se ni s kojom, a kamo li s kršćanskom religijom, [ne] može složiti. A ako kogod ne pristaje uz njih, onda je natražnjak, mračnjak, ultramontanac itd. (upravo kao kod nekog lista, što izlazi u Zagrebu). Katoličkoj misli ne daju, da razmahne krila, a uzprkos tomu uvijek propovijedaju slobodu misli.“¹⁰ „Naši sitni liberalni umovi“, piše Wilson, „ne mogu to [ulogu crkve u društvu] naravno da shvate, pak radi toga svako naglašivanje vjerskih, katoličkih vrednota u političkom životu i u

⁴ ***: *Graja proti redovnicim*, Kršćanska obitelj, 1901/3. 58.

⁵ ***: *Korizmena poslanica biskupa spljetsko-makarskoga*, Kršćanska obitelj, 1905/4. 66.

⁶ ***: *Graja proti križim*, Kršćanska obitelj, 1901/4. 86–87.

⁷ ***: Društvo "Dante Alighieri" i framazumstvo, Kršćanska obitelj, 1902/10. 179.

⁸ ***: *Hrvatska Katolički Narodni Savez*, Kršćanska obitelj, 1919/5–7. 86–87.

⁹ PIERRE: *Slobodna misao*, Kršćanska obitelj, 1907/11. 172. (U nastavku: PIERRE: *Slobodna misao*.)

¹⁰ PIERRE: *Slobodna misao*, 174.

državnom društvu jednostavno proglašuju klerikalizmom i protudržavnom crnom internacionalom...“¹¹ Uredništvo je 1907. god. članak „Duša – Liberalizam“ objavljen u „Hrvatskoj straži“ popratilo riječima „vrlo umno i krasno gradivo“.¹²

Uz liberalne pojedince i skupine u građanskoj državi, spominju se i liberalni pokreti među katoličkim klerom. U Peccijevom (Lav XIII., 1810.-1903.) životopisu uz ostalo nalazi se i tvrdnja da je 1883. god. napisao okružnicu o „sljedbi slobodnih zidara“, a zatim i pismo o „katoličkom liberalizmu“ protiv isusovca o. Curicia i njegovih napisa.¹³ Isti je uputio pismo engleskim biskupima i na „najodlučniji način“ osudio liberalni katolicizam i racionalizam.¹⁴ S druge strane, engleski primas Bourne 1903. tvrdi da engleski katolik može biti „tory“, konzervativac, „whig“, liberalac, radikalac, nacionalist ili laburist ali njegov glas uvijek mora osiguravati postojanje katoličkih konfesionalnih škola i prava katoličke Crkve.¹⁵ „O liberalizmu i liberalnom katolicizmu“ piše i Horman 1903. u prvom broju časopisa „Hrvatska straža“.¹⁶

Liberalni tisak kao glavni promotor liberalnih ideja

Promotor liberalnih stavova je liberalni tisak, temeljna je teza većine napisa u „Kršćanskoj školi“ koji se dotiču te tematike: „Današnji svijet upro iz svih sila da ruši sve, što je vjersko i božje. U tu svrhu rek bi sve mu dobro dolazi: i škola i novinstvo i znanost i umjetnost. (...) Najuspješnije oružje protivnika jest štampa, koja danas stvara javno mnijenje.“¹⁷ I Nakić konstatira kako je upravo tisak najjače sredstvo kojim se služi liberalizam.¹⁸ U osvrtu na praški kongres češkog ogranka „Slobodne misli“ 1907. piše kako sve „socijalno-demokratske, sve narodno socijalne i naprednjačke, sve liberalne novine udariše u slavonspeve slobodi (!) misli i zbušnjase – 3000 ljudi – ponajviše stanovnika Praga, da javno manifestiraju, kako je ‘slobodna misao’ uhvatila dubok korjen u današnjem naobraženom civilizovanom svijetu“, dok je sam skup imao zadatak pokazati stranom svijetu „kako češki narod ne stežu ‘klerikalni’ okovi, kako on slobodno (?) misli“.¹⁹ Druga teza koja se provlači kroz časopis „Kršćanska obitelj“ je pristranost liberalnog tiska. Npr. liberalne tiskovine nisu izvijestile 1907. o posjetu Lourdesu španjolskog kralja Alfonza XIII. i kraljice („šuti [o tom] liberalna štampa“),²⁰ niti o ubojstvu dvjestotinjak biskupa, svećenika, sjemeništaraca i dobročinitelja biskupije u Barceloni u vrijeme revolucionarne vlade: „Kad su ovi nevini ljudi ginuli liberalne su novine šutile, a [sada] kada uhvate po kojeg od tih razbojnika i osude ga kako je zaslužio, sve liberalne novine dignu graju...“²¹

Treća teza obzirom na liberalni tisak jest da je on promotor nemorala:

¹¹ ***: *Wilson o katoličkoj Crkvi*, Kršćanska obitelj, 1919/5–7. 103.

¹² ***: *Hrvatska straža*, Kršćanska obitelj, 1907/12. 192.

¹³ O-. R-: *25 godina rada [Lav XIII.]*, Kršćanska obitelj, 1903/3. 34.

¹⁴ ***: *Život + Lava XIII.*, Kršćanska obitelj, 1903/8. 116–123.

¹⁵ ***: *Politička pravila za katolike*, Kršćanska obitelj, 1907/11. 175.

¹⁶ ***: *Hrvatska straža*, Kršćanska obitelj, 1903/3. 47.

¹⁷ Ser. PER.: *Na obranu vjere*, Kršćanska obitelj, 1903/5. 80.

¹⁸ ***: *Korizmena poslanica biskupa spljetsko-makarskoga*, Kršćanska obitelj, 1905/4. 66.

¹⁹ PIERRE: *Slobodna misao*, Kršćanska obitelj, 1907/11. 172.

²⁰ ***: *Kralj i kraljica u Lourdesu*, Kršćanska obitelj, 1907/9. 143.

²¹ ***: *Žrtve komunističkog terora u Barceloni*, Kršćanska obitelj, 1939/9. 284.

„Ona [pokvarena štampa] ide za tim, da sruši svetu vjeru, a onda da ljudsko društvo potisne u glib najgore pokvarenosti. I kod nas na žalost vidi se, veli biskup, – a kamo sreće, da bi bio malen broj takovih – neka vrsta knjiga materijalističnih i ateističnih, koje ne će da poznaju ni boga ni Krista njegovu, niti išta, što je nad osjetilima ili vrhunaravno. Koje onda čudo, ako je čitanje ma bilo koje izopačene štampe bezuvjetno zabranjeno svakom kršćaninu. Zabranjuje takovu štampu čitati naravski i crkveni zakon. Ali nije dosta samo odbiti zločestu štampu, protureligiozne i ogavne listove, te im pripomoć zaniekati.“²²

Nakić se zalaže za to da se tiska, raspačava i čita poćudni tisak, što i uredništvo „Kršćanske obitelji“ toplo preporuča svojim čitateljima.²³ U članku koji je prenijet iz „Serafskog perivoja“ 1903. stoji: „Zato i katolik valja da se u obrani lati istoga oružja, hoće li da uspješno radi. U katoličkome svijetu velikih naroda tako se sbilja i počelo raditi, a izkustvo dokazuje, da takav rad donosi ploda.“ Navodi se kako veliki narodi imaju knjige i knjižnice koje promoviraju kršćanska načela. „Evo kako su toliki katolički narodi uprli, da se opru neprijateljskoj štampi. I mi Hrvati već do sada osjetismo dovoljno napadaja liberalne štampe, a što možemo pokazati, da smo joj suprotstavili?“²⁴ S ciljem objedinjavanja i osnaživanja katoličkog tiska osnovano je kasnije „Pijevo društvo“ o kojem se 1914. piše: „Naše Pijevo društvo, upravo je i osnovano, da od sadanje katoličke štampe materijalno slabe i rascjepkane, učini jaku i moćnu štampu, koja će u svakom pogledu dorasti liberalnoj štampi, koja danomice na stotine vjernika lišava uvjeta prave sreće: vjere njihove. U tu svrhu imadu se držati sastanci, narodne skupštine i proslave za dobru štampu, a imadu se osnivati i mjesni zborovi te svuda sabirati novac za katoličku štampu i t. d.“²⁵

Nastojanje za uklanjanjem katoličkih simbola iz javnog života

Navodno djelovanje „liberala i framazona“ preko francuske vlade u manjoj ili većoj mjeri predmet je pisanja mnogih katoličkih tiskovina s početka 20. stoljeća, pa tako i „Kršćanske obitelji“. „Francuzka framazunska vlada natjerana od loža“²⁶ donijela je niz zakona koji su se ticali redovničkih odgojnih zavoda, posebno udruženja „Školska braća“ koji su u svojim školama imali više desetaka tisuća učenika, o čemu piše „Kršćanska obitelj“: „Svakim danom tako zvani liberali u Franceskoj spremaju po koji novi udar katoličkoj crkvi i njezinim sljedbenicim. (...) Naredbe proti katoličkim kongregacijama uzvitlale su silnu prašinu u Franceskoj, te i mnogi liberali viču proti tim odredbama, jer da su u protuslovlju sa duhom vremena ovog vieka. Ove su naredbe izazvale silan odpor među pukom, te je u više mjesta palo i mrtvih u obrani čč. sestara, a republikanci i socijalisti izazivaju protudemonstracije.“²⁷ Izvještaj o prosvjedima u Parizu 1902. prenijet je i u „Kršćanskoj obitelji“: „Na 27. pr. mj. [rujna] skupilo se do 1600 ljudi na trgu Concordia u Parizu, da u ime vjere prosvjeduju proti

²² ***: *Korizmena poslanica biskupa spljetsko-makarskoga*, Kršćanska obitelj, 1905/4. 66.

²³ ***: *Korizmena poslanica biskupa spljetsko-makarskoga*, Kršćanska obitelj, 1905/4. 66.

²⁴ Ser. PER.: *Na obranu vjere*, Kršćanska obitelj, 1903/5. 80.

²⁵ ***: *Program Pijeva društva*, Kršćanska obitelj, 1914/7. 167.

²⁶ ***: *Graja proti redovnicim*, Kršćanska obitelj, 1901/3. 58.

²⁷ ***: *Progon katoličkih kongregacija u Franceskoj*, Kršćanska obitelj, 1902/9. 167.

drakonskim odredbama ministra Combesa, ali to nису mogli trpiti socijalisti, te su navalili na mirne gradjane, te ih mnoge ranili i usmrtili, pa i same gospodje pale su pod nožem njihove protuvjerske mržnje. Zaludu prosvjedi, zaludu molbe, jer ministarstvo ne odustaje od svoje naredbe, te je danas do 60.000 katoličke siromašne djece bez škole i prehrane.“²⁸ Francuski biskupi u svom dopisu 1902. zagovaraju redovnike u francuskoj i pišu o liberalnoj francuskoj vladi.²⁹ Nasuprot stanju u Francuskoj uvršćuju se u izvješća „Kršćanske obitelji“ utješni primjeri s drugih strana svijeta: „Dok u Francezkoj liberalna vlada gazi svake kršćanske osjećaje i proganja samog Boga iz katoličke Francezke, tješi nas primjer, kog su učinile sjedinjene države u Americi za štovanje Boga.“³⁰

Uredništvo „Kršćanske obitelji“ prenijelo je vijest o nekim uklanjanjima kršćanskih simbola iz javnog života. Istom nakon što je na budimpeštanskom sveučilištu profesorski zbor izglasao uklanjanje križeva iz sveučilišnih učionica, prosvjedovali su katolički sveučilištarci. Protiv ovih su prosvjedovali „liberalci“. Dne. 20. 3. 1901. na sveučilištu je između tih grupacija izbila tuča. Međusobno su se potukle i studentice.³¹ U časopisu se tvrdi da su „čehoslovački liberalni vlastodršci izbacili križeve iz škola protiv volje naroda“, a kad su Slovaci dobili svoju samostalnost u škole su opet postavili križeve jer „Slovaci hoće, da im se omladina odgaja u djedovskoj vjeri katoličkoj“.³² Već spomenuti praški kongres češkog ogranka „Slobodne misli“ okončan je linčovanjem nekih katolika, tako da se i policija morala umiješati.³³ Kad je bečki gradonačelnik Karl Lueger (1844.–1910.) ustvrdio kako su na austrijskim sveučilištima katolički studenti progonjeni i kako na profesorske pozicije većinom dolaze Židovi, prosvjedovali su liberalni krugovi te ponaosob praški profesor Tomáš Masaryk (1850.–1937.) koji je dokazivao kako je katolička vjera protivnica moderne znanosti. Uključio se i ljubljanski profesor Janez Krek (1865.–1917.).³⁴

U skupštini grada Rima, tijekom rasprave o mogućnosti ukidanja vjeronauka u osnovnim školama 1901., katolički zastupnici su u znak prosvjeda napustili vijećnicu. Liberali i antiklerikalci su taj čin iskoristili kao povod za demonstracije: „Nemoguće vam je opisati sve one brutalne izraze, kojima se je biesna i neuka rulja nabacivala na svetu stolicu i Petrova nasljednika, kao i sve one sramote, što su morali doživjeti čestiti zastupnici. Glasovitomu kršćanskomu arkeologu prof. Marucchi-u pljuvali su u lice, a ravnatelja Banca di Roma, Ruggeri-a, nemilice su izbatinjali. Nu, ipak najkarakterističnije je to, da je redarstvo i oružništvo mirne duše gledalo, kako tuku katolike i ruglu ih izvrgavaju. Nema po tom sumnje, da je ciela stvar učinjena inicijativom talijanske vlade.“³⁵ Talijanske škole koje vode redovnici također su pod pritiskom: „Gotovo sve ženske škole drže u Italiji čč. sestre, ali to nije po čefu nekoj liberalnoj gospodi, te digoše hajku [1903.] na samostanske škole, klevećuć da su samostanske škole leglo nemorala i da se u njima ništa ne uči. Osobito je to pisala

²⁸ Isto.

²⁹ ***: *Pismo francezkih biskupa*, Kršćanska obitelj, 1902/10. 182.

³⁰ ***: *Blagdan u slavu Boga*, Kršćanska obitelj, 1903/12. 191.

³¹ ***: *Graja proti križim*, Kršćanska obitelj, 1901/4. 86–87.

³² ***: *Opet križevi u školi*, Kršćanska obitelj, 1939/5. 156.

³³ PIERRE: *Slobodna misao*, 172.

³⁴ ***: *Sloboda znanosti*, Kršćanska obitelj, 1908/1. 13–14.

³⁵ ***: *Napadaji na katolike u Rimu*, Kršćanska obitelj, 1901/4. 87.

i huškala 'Gazzetta del Popolo', koja izlazi u Torinu. " Nakon nadzora i zaključka da su škole u redu, nastavlja se: „Koliko čuška šarlatanima oko 'Gazzette', a možda bi osviestila i kod nas neke zanešenjake, koji iz tobožnjeg principa tog slobodoumlja viču i kleveću na samostanske škole!“³⁶

U Španjolskoj je nekom zgodom 1901. isusovac Montana, odgojitelj španjolskog kralja Alfonsa XIII. (1886.–1941.), izjavio da je ondašnji liberalizam grijeh. „To je bilo dosta, da framazunstvo digne kuku i motiku proti redovniku, koji je samo svoju svetu dužnost vršio, a jedan liberalni ministar javno je u saboru nazvao o. Montanu mahnitim! Montana bude skinut sa svoga mjesta, a slobodno zidarstvo diglo po svoj Španjolskoj graju i hajku proti redovnicim, a osobito Isusovcim. U Madridu, kao i drugdje, svjetina bacala se kamenjem na samostane i na redovnike te i na samoga papina nuncija u Madridu.“³⁷

U Belgiji, prigodom parlamentarnih izbora 1902., bili su nemiri, koje su prema pisanju „Kršćanske obitelji“, izazvali socijalisti s kojima su „ruku pod ruku“ nastupali i liberali: „I one krvave izgrede, po ulici izazvali su vodje socialista, jer su nahuškali pustu svjetinu proti katolicim, te je mnogo nevine krvi proteklo radi njih... (...) mitili [su] puk svim i svačim, huškali ga na demonstracije i klevetali vladu, da ne će da radnicima ide na ruku.“³⁸

U bavorskoj skupštini iznijeta je 1903. optužba protiv bolničkih sestra milosrdnica koje navodno ne pozivaju protestantskog svećenika protestantskim bolesnicima. U tijeku istrage utvrđeno da se radi o objedi, što je i predloženo „liberalnomu protestantu dru Deinhardu“.³⁹ Narodno-liberalna stranka u njemačkom saveznom vijeću 1904. bila je protiv tog da se u Njemačkoj može obnoviti rad isusovaca.⁴⁰

Uoči trodnevnog slovenskog katoličkog sastanka 26. 8. 1906. uočeno je kako: „Razni liberalci i socijaliste kane uzburniti narod, iztrći ga iz vjere i povjesti u bezvjerje, ali nema govora o tome. Narod je katolički pretežan, odan vjeri, štuje i poštiva svoje rodoljubno i valjano svećenstvo, pa je svaki pokušaj gospode bezvjeraca uzaludan.“⁴¹ Apropos istog, neki autor na drugom mjestu problematizira: „Zavrijeguju li slični učitelji, prenapredni i liberalni, da ih narod poštuje, i da ih uzdržaje otigavajući od svoga grla!“⁴²

U više navrata u „Kršćanskoj obitelji“ popraćeni su rezultati izbora u Belgiji. God. 1902. na izborima su se natjecali socijalisti, liberali i katolici. „Socialisti su upregli sve sile, da pred narodom ocrne rad katoličke vlade u Belgiji, te su upotrebljavali i najogavnija sredstva proti katoličkim zastupnikom. (...) Socialisti su držali kao u ruci, da će srušiti katoličku vladu, i da će oni doći na kormilo... (...) Liberali radili su s njima rukom pod ruku – ali sve zahman, jer su pobijedjeni od katol. zastave.“⁴³ Istom, 1906. na parlamentarnim izborima pobijedile su opet prokatoličke frakcije. Liberali, socijalisti i neopredijeljeni su

³⁶ ***: *Zavodi kod čč. Sestara u Italiji*, Kršćanska obitelj, 1903/10. 160.

³⁷ ***: *Graja proti redovnicim*, Kršćanska obitelj, 1901/3. 58.

³⁸ ***: *Pobjeda katolika*, Kršćanska obitelj, 1902/6. 107.

³⁹ ***: *Častne sestre milosrdnice*, Kršćanska obitelj, 1903/12. 189.

⁴⁰ ***: *Ukinut zakon proti Isusovcim*, Kršćanska obitelj, 1904/65. 65.

⁴¹ ***: *Slovenski katolički sastanak*, Kršćanska obitelj, 1906/143. 143.

⁴² ***: *Koliko je zamašit i potrebit rad na polju pučke prosvjete?*, Kršćanska obitelj, 1914/8. 175.

⁴³ ***: *Pobjeda katolika*, Kršćanska obitelj, 1902/6. 107.

se udružili da im ospore izbornu pobjedu.⁴⁴ O pobjedi na izborima 1912. piše Matišin: „Socijalisti, liberalci i druge protukatoličke stranke, neumorno su radili, da sruše katoličku većinu na vladi. Prošlih dana imali se obaviti izbori. Premda se protivnici međusobno bore, ipak kada se boj bije sa katolicima, oni se svi slože i jurišaju složnim silama proti ovima. Tako je bilo i ovoga puta. Već su pred izbore bili rastrubili po svojim novinama, da je njihova pobjeda sigurna, a katolicima da je odzvonilo za uvijeke. Katolici su radili i šutili, te prema tome mnogi mislili, da će uistinu tako se i dogoditi. Prevarili se: katolici opet pobijedili i to u znatnijem broju nego prije. Do sada su imali 6 glasova većine, a sada ih imaju 16! Poraženi ujedinjeni neprijatelji počeli se iza toga bosti među sobom, svaljujući krivnju jedni na druge, a onda počeli buniti radništvo na otpor i druge kojekakve neupalive izgrede činiti.“⁴⁵ Matišin se obraća na istom mjestu svojim sunarodnjacima: „Dragi hrvatski narode, ugledaj se u onaj belgijski. Ako ti je stalo do sreće i napredka tvoje domaje, a to bez dvojbe jest, onda se ugledaj u Belgijance. Složi se, ne galami, baci na stranu kojekakvu pogubnu politiku, prihvati za prosvjetu i gospodarstveni napredak. (...) Pod živu glavu, ne daj svoga glasa za onoga, koji vrijegja katoličke svetinje i koji ti svojim kućnim i javnim življenjem ne jamči da je pravi katolik.“⁴⁶

U Beču je oporbena stranka 1901. „izmakla bečku obćinu iz ruku lažiliberala i Židova“, pa je upriličena procesija ulicama Beča: „Ovo se prije deset godina ne bi dalo ni zamisliti u Beču.“⁴⁷ U Rimu na općinskim izborima 1902. „prošli su“ svi katolički kandidati, njih 17: „Bilo je izabrano još 25 liberalaca i 1 kandidat tako zvanih pučkih stranaka.“⁴⁸ U Bavarskoj na parlamentarnim izborima 1905. je „...zadan težki udarac t. zv. liberalizmu“ pobjedom konzervativne stranke. Navodeći podatke o broju skupštinskih mandata, konstatira se: „To je u istinu krasna pobjeda, koja će Bavarskoj donieti obilnih plodova u svakom pogledu“.⁴⁹

Liberalne ideje su posebno pogubne za djecu i mlade

Nužno je čuvati djecu i mlade od ljudi i tiskovina „zaraženih“ liberaliz-mom, a za one koji su u postali njihove žrtve piše se ovako: „Takova unesrećena djeca, izložena mrežama i varkama lukavih mudrijaša, mogućnika, okrutnih vukova i ovijanih lisica, današnjih liberalaca i prepredenih nazovi naprednjaka, socijaldemokrata, upropašćena duhovno i tjelesno, bit će na zazor osobni i prijekor čitavoga plemena.“⁵⁰ Rečeno podupire svjedočanstvo nekog starca koji je kao mladić zašao u „zločesto društvo“ i „zapadao u ponor bezvjerstva“. Postao je „voltarijanac, materijalista, liberalac, ama sve što god ne treba“ tako da ga je „sotona svega obuzeo i na svoju stranu preokrenuo“. Zazirao je od crkve: „mene kao ‘prosvjetljena’ liberalca stid [je] bilo pokazati se među onom mračnjačkom

⁴⁴ ***: *Pobjeda katoličke stranke*. Kršćanska obitelj, 1906/7. 111–112.

⁴⁵ Ilija MATIŠIN: *Belgija neka nas uči!*, Kršćanska obitelj, 1912/7. 150.

⁴⁶ Isto.

⁴⁷ ***: *Katolički život*, Kršćanska obitelj, 1901/5. 108.

⁴⁸ ***: *Općinski izbori u Rimu*, Kršćanska obitelj, 1902/7. 132.

⁴⁹ ***: *Pobjeda katolika*, Kršćanska obitelj, 1905/9. 146.

⁵⁰ ***: *Koliko je zamašit i potrebit rad na polju pučke prosvjete?*, Kršćanska obitelj, 1914/8. 174.

ruľjom. Uh, to nije mogao podnieti moj liberalni i moderno dotjerani ponos“. ⁵¹ Imajući pred očima navedeno, piše Jerićević na drugom mjestu, „svaka majka mora paziti i na najmanje djetešće, s kojim se njezin sin druži, jer je sve pokvareno“ i to zato što „u današnjim kobnim vremenima“ ide se za tim da se „u mladosti svaki ideal dobra i poštenja ubije“. ⁵²

Mladima se u jednom prilogu sugerira da se u raspravi s liberalima mogu poslužiti i ovom misaonom konstrukcijom: „Vaše misli, što ih propovijedate tamo od god. 1789. ako su u čemu dobre i valjane, onda su mnogo starije, jer je baš Crkva donijela slobodu svijetu. Crkva ne uči ropstvo, nego propovijeda slobodu; svaki dobar katolik prijatelj je slobodi, ali se zato ipak ne zove liberalan, jer bi to danas bila uvreda Crkvi, kao da ona do danas nije poznavala slobode. (...) Priznaj im, da su [misli] nove, pa ako uzbudeš znao pritisluti svoga neprijatelja tvrdim i jasnim dokazima, dovest ćeš ga po susljednosti događaja do prevrata, od prevrata na socijalizam, t. j. do porušenja svega: društva, obitelji, vlasništva.“ ⁵³ Osim mladih, ugrožena je i obitelj. Gruber piše: „Bezvjerski ili moderni liberalizam izjeo nam je i sve to većma izjeda obitelj (...) pa ako u istinu hoćemo, da nam hrvatska obitelj u svojoj srčici opet ozdravi, nema druge, sa zlosrećnim modernizmom napolje, a prigriliti treba iznova pravo zdravi i životni duh katoličkoga kršćanstva, u kojem nam svako dobro leži.“ ⁵⁴

Hrvatski katolički pokret je nastao kao reakcija na „navalu bezbožnog liberalizma importiranog krivim naprednjačkim idejama“ tvrdi u svom predavanju Mihovil Vlašić. ⁵⁵ To se može donekle razaznati i u pozivu na osnivanje Hrvatskog katoličkog narodnog saveza: „Nama je sveta dužnost, da junački stupimo u borbu proti, paklenim službenicima. Svim sredstvima valja im zapriječiti njihov otrovni i smrtonosni rad. Naše vjersko uvjerenje treba da odsijeva u svakom našem privatnom i javnom radu. To ćemo lakše postići, ako društveno uređeni istupamo.“ ⁵⁶ Slično i Nakić u zaključku korizmene poslanice: „Vi pak svi, predragi sinci naši, uzplamtite svetim žarom, uvrstajte se u svete redove, na obranu naše svete vjere i naše svete majke crkve, da u ovom ratu proti poslovačima i sljedbenicima 'liberalizma', proti zločestoj štampi, uzmogremo sačuvati netaknutu najdragocjeniju baštinu, koju smo primili od naših otaca, naime vjeru, ćudorednost i pobožnost.“ ⁵⁷

Zaključak

Iako je svjetonazorska usmjerenost časopisa „Kršćanska obitelj“ oprečna liberalnom svjetonazoru, imajući u vidu opseg časopisa „Kršćanska obitelj“, na osnovu ovdje izloženog može se konstatirati kako se pojam „liberal“ sa svojim izvedenicama rijetko spominje. Tom u prilog ide i relativno skroman popis napisa u kojima se spominje sam pojam „liberal“. Kad se spominje, taj pojam nerijetko dolazi zajedno s pojmovima „socijalist“ i „socijaldemokrat“, pa i

⁵¹ PLACID: *Stara Obiteljska [!] klupa*, Kršćanska obitelj, 1905/12. 180.

⁵² JERIĆEVIĆ: *Djeca*, Kršćanska obitelj, 1908/11. 63.

⁵³ Ivša MIJO: *Prijateljska pisma hrvatskom mladiću*, Kršćanska obitelj, 1903/3. 52.

⁵⁴ Cvjetko GRUBER: *Prva osnova povjesti ćovjećtva i naše doba*, Kršćanska obitelj, 1914/2. 34.

⁵⁵ Ž. C.: *Svećana proslava Gjaćkog dana u Mostaru*, Kršćanska obitelj, 1939/1. 21–22.

⁵⁶ ***: *Katolićki Narodni Savez*, Kršćanska obitelj, 1919/5–7. 86–87.

⁵⁷ ***: *Korizmena poslanica biskupa spljetsko-makarskoga*, Kršćanska obitelj, 1905/4. 66.

„mason“. Može se steći dojam da su za većinu autora u časopisu navedeni pojmovi sadržajno identični. Razlika se pojavljuje onda kad se priopćuju izborni rezultati gdje se razlikuje pripadnost stranci od slobodarske ideologije.

Slika koja o liberalima dominira u časopisu „Kršćanska obitelj“, pa i o socijalistima i drugima, jest ta da se radi o osvjedočenim antiklerikalcima i protivnicima katoličke tradicije koji otvoreno idu za tim da katolike i njihove simbole uklone iz javnog života; anonimni su, organizirani i podmukli, lažu i kleveću, viču i organiziraju demonstracije. Liberali su glasnogovornici masona. Njihovo djelovanje je produženo djelovanje samog vraga. Pojam liberalna filozofija ne spominje se izrijeком. Na jednom mjestu, u jednom preuzetom članku autora Pierre, aludira se na „slobodnjačku filozofiju“.

Korisno je ovdje uočiti kako su napisi u kojima se nalaze pojmovi „liberal“, „socijalist“ i drugi svrstani pretežno u rubriku „Vjesnik“. To može značiti samo jedno: napisi su preuzeti iz drugih glasila. U prilog rečenom ide činjenica da niti jedan događaj u kojem se piše o liberalima nije vezan uz Bosnu i Hercegovinu, a tek nekoliko njih nastoji se dovesti u svezu sa stanjem u Hrvatskoj i Dalmaciji i to najviše zahvaljujući uredničkim komentarima pri kraju priloga koji se referiraju na mjesne prilike, npr. Zagreb. Vjerojatno je da su urednici „Kršćanske obitelji“ preuzimali priloge zajedno s tim komentarima iz drugih (hrvatskih) vjerskih tiskovina.

Pretpostavivši da liberalizam i liberalna filozofija početkom 20. stoljeća u Hercegovini nisu nešto od čeg bi trebale izravno strahovati kršćanske obitelji kako zbog prevladavajuće nepismenosti tako i zbog sveopćeg siromaštva i izrazito agrarne strukture stanovništva te imajući u vidu i to da su urednici časopisa „Kršćanska obitelj“ studirali u inozemstvu i tamo se vjerojatno upoznali s liberalizmom, proučavali literaturu i pratili druge časopise koji su se tom tematikom možda više bavili (u tuzemstvu npr. „Hrvatska straža“), može se ustvrditi da su urednici pripuštajući ili preuzimajući napise o liberalima u časopisu „Kršćanska obitelj“ više išli za tim da prate vatikanske pobudnice o liberalizmu i tajnim udruženjima te druge europske vjerske i protuvjerske trendove koncem 19. i početkom 20. st. nego li što su se u vlastitom dvorištu susretali s liberalnim i sličnim izazovima.

Literatura

- Ž. C.: *Svečana proslava Gjačkog dana u Mostaru*. Kršćanska obitelj, 1939/1. 21–22.
 Vladimir FILIPOVIĆ: *Filozofijski rječnik*. Matica hrvatska, Zagreb, 1989, 188.
 Cvjetko GRUBER: *Prva osnova povjesti čovječtva i naše doba*. Kršćanska obitelj, 1914/2. 33–35.
 JERIČEVIĆ: *Djeca*. Kršćanska obitelj, 1908/11. 62–64.
 Stipe KUTLEŠA: *Filozofski leksikon*. LZMK, Zagreb, 2012.
 Ilija MATIŠIN: *Belgija neka nas uči!* Kršćanska obitelj, 1912/7. 149–51.
 Ivša MIJOV: *Prijateljska pisma hrvatskom mladiću*. Kršćanska obitelj, 1903/3. 51–53.
 PIERRE: *Slobodna misao*. Kršćanska obitelj, 1907/11. 172–174.
 PLACID: *Stara Obiteljska [!] klupa*. Kršćanska obitelj, 1905/12. 180.
 O-. R-: *25 godina rada [Lav XIII.]*. Kršćanska obitelj, 1903/3. 33–36.

- Ser. PER. [Serafski perivoj]: *Na obranu vjere*. Kršćanska obitelj, 1903/5.
 Draženko TOMIĆ: *Kršćanska obitelj*. Franjevačka knjižnica i arhiv, Mostar 2001–2002., sv. 1 i 2.
 ***: *Blagdan u slavu Bogu*, Kršćanska obitelj, 1903/12.
 ***: *Častne sestre milosrdnice*, Kršćanska obitelj, 1903./12. 188–189.
 ***: Društvo „Dante Alighieri“ i framazumstvo, Kršćanska obitelj, 1902./10. 179–180.
 ***: *Graja proti križim*, Kršćanska obitelj, 1901/4. 86–87.
 ***: *Graja proti redovnicim*, Kršćanska obitelj, 1901/3.
 ***: *Hrvatska straža*, Kršćanska obitelj, 1903/3.; 1907/12.
 ***: *Katolički Narodni Savez*, Kršćanska obitelj, 1919/5–7. 86–88.
 ***: *Katolički život*, Kršćanska obitelj, 1901/5.
 ***: *Koliko je zamašit i potrebit rad na polju pučke prosvjete?*, Kršćanska obitelj, 1914/8. 173–175.
 ***: *Korizmena poslanica biskupa spljetsko-makarskoga*, Kršćanska obitelj, 1905/4.
 ***: *Kralj i kraljica u Lourdesu*, Kršćanska obitelj, 1907/9.
 ***: *Napadaji na katolike u Rimu*, Kršćanska obitelj, 1901/4.
 ***: *Obćinski izbori u Rimu*, Kršćanska obitelj, 1902/7.
 ***: *Opet križevi u školi*, Kršćanska obitelj, 1939/5.
 ***: *Pismo francezkih biskupa*, Kršćanska obitelj, 1902/10. 180–182.
 ***: *Pobjeda katoličke stranke*. Kršćanska obitelj, 1906/7. 111–112.
 ***: *Pobjeda katolika*, Kršćanska obitelj, 1902/6. 106–107
 ***: *Politička pravila za katolike*, Kršćanska obitelj, 1907/11.
 ***: *Progon katoličkih kongregacija u Franceskoj*, Kršćanska obitelj, 1902/9.
 ***: *Program Pijeva društva*, Kršćanska obitelj, 1914/7. 166–167.
 ***: *Sloboda znanosti*, Kršćanska obitelj, 1908/1. 13–14.
 ***: *Slovenski katolički sastanak*, Kršćanska obitelj, 1906/143.
 ***: *Ukinut zakon proti Isusovcima*, Kršćanska obitelj, 1904/65. 65.
 ***: *Wilson o katoličkoj Crkvi*, Kršćanska obitelj, 1919/5–7. 102–103.
 ***: *Zavodi kod čč. Sestara u Italiji*, Kršćanska obitelj, 1903./10. 160.
 ***: *Život +Lava XIII.*, Kršćanska obitelj, 1903/8. 116–123.
 ***: *Žrtve komunističkog terora u Barceloni*, Kršćanska obitelj, 1939/9.

Abstract

LIBERALISM AND LIBERAL PHILOSOPHY, ACCORDING TO THE REPORTS OF THE MAGAZINE „KRŠĆANSKA OBITELJ (CHRISTIAN FAMILY)“

The magazine „Christian Family“ (Mostar, 1900-1920 and 1938-1944) occasionally mentions liberalism and liberal philosophy in addition to other topics it deals with. The frequency of these terms is higher in analyses of some social phenomena and conditions and the news. The authors approach the term liberalism exclusively from their worldview and their (religious) orientation. They often see liberalism as a hallmark of modernity, permeating all layers of society, especially in morality. Some authors identify the terms liberal and modern. Liberalism is usually associated with members of some nations, some (secret) associations, and Christian denominations. The most common objection to liberalism and liberal philosophy is the overemphasis on human autonomy, the emphasis on absolute freedom and the denial of Christian dogmas and morals. The economic consequences of liberalism are also occasionally mentioned. The text results from research on the project *New Themes in Croatian Philosophy from 1874 to 1945*, IP-2022-10-5438, funded by the Croatian Science Foundation.